

## AHOLI ISTE'MOL TARKIBIDAGI O'ZGARISHLAR

***Qodirov Behzod Tolibjon o'g'li***

*Turon universiteti Andijon filiali*

*“Iqtisodiyot” ta’lim yo’nalishi 2-kurs magistri*

**Annotatsiya:** Aholi iste'mol tarkibidagi o'zgarishlar zamonaviy jamiyat taraqqiyotining muhim ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Iqtisodiy rivojlanish, demografik jarayonlar, hududiy va sotsiokononik omillar hamda madaniy qadriyatlarning o'zgarishi natijasida aholining iste'mol tarkibi ham sezilarli darajada o'zgarib bormoqda. Bu jarayon izchil o'rganilayotgani bois aholining turmush tarzi, ijtimoiy ehtiyojlari va harid qobiliyatida kuzatilayotgan dinamik tendensiyalar o'z aksini topmoqda. Mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi, aholi daromadlarining oshishi hamda yashash sifatining yaxshilanishi aholining iste'mol xarajatlarida hamda iste'mol qilish strukturasi va ustuvor yo'nalishlarida yangi o'zgarishlarga sabab bo'layapti.

**Kalit so'zlar:** aholi iste'moli, iste'mol tarkibi, iqtisodiy rivojlanish, daromadlar o'sishi, zamonaviy mahsulotlar, sog'lom ovqatlanish, xizmatlar sohasi, ekologik mahsulotlar, iste'mol madaniyati, turmush sifati.

**Аннотация:** Изменения в структуре потребления населения являются одним из важных показателей развития современного общества. В результате экономического развития, демографических процессов, территориальных и социально-экономических факторов, а также изменений культурных ценностей структура потребления населения также существенно меняется. Поскольку этот процесс постоянно изучается, в нём находят отражение динамические тенденции в образе жизни, социальных потребностях и покупательной способности населения. Стабильное развитие экономики страны, рост доходов и повышение качества жизни обуславливают новые изменения в потребительских расходах населения, а также в структуре и приоритетах потребления.

**Ключевые слова:** потребление населения, структура потребления, экономическое развитие, рост доходов, современные продукты, здоровое питание, сфера услуг, экологически чистые продукты, культура потребления, качество жизни.

**Abstract:** Changes in the structure of population consumption are one of the important indicators of the development of modern society. As a result of economic development, demographic processes, territorial and socio-economic factors, and changes in cultural values, the structure of population consumption is also changing significantly. Since this process is being consistently studied, dynamic trends in the lifestyle, social needs, and purchasing power of the population are reflected. The stable

development of the country's economy, increasing incomes, and improving the quality of life are causing new changes in the population's consumption expenditures, as well as in the structure and priorities of consumption.

**Keywords:** population consumption, structure of consumption, economic development, income growth, modern products, healthy nutrition, service sector, ecological products, consumer culture, quality of life.

## KIRISH

Iste'mol madaniyatining shakllanishi va rivojlanishi aholining ongli ravishda harid qilish amaliyotining yo'lga qo'yilishi bilan bevosita bog'liq. Turli sotsial guruhlar ehtiyojlarining farq qilishi natijasida xarajatlarining tarkibi ham turlicha bo'lishi, yosh avlod va faxriylar, shaharlik va qishloq aholisi, yuqori va o'rta daromadli qatlam vakillarining iste'mol ehtiyojlarida ham alohida xususiyatlar paydo bo'lmoqda. Zamonaviy jamiyatda elektron texnologiyalar va axborot vositalarining rivojlanishi odamlar hayot tarziga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Natijada, sog'lom oziqlanishga bo'lgan ehtiyoj kuchaymoqda, ekologik toza, sifatli va organik mahsulotlarni afzal ko'rish holati kengaymoqda. Aholi iste'mol tarkibida oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan ehtiyoj va unga ajratilayotgan mablag' ulushi bo'yicha sezilarli o'zgarishlar kuzatilmoqda. Farovonlik darajasi o'sgan sari, aholi daromadlarining o'zi oziq-ovqat mahsulotlari uchun sarflayotgan ulushi kamayib, sanoat mollari va xizmatlarga sarflanayotgan mablag'lar miqdori ortmoqda. Bu holat jamiyat hayotining yaxshilanish darajasini, iqtisodiy rivojlanish natijasida shakllanayotgan yangi talab va ehtiyojlarni ifodalaydi. Bundan tashqari, aholining gigiyena va sog'lom turmush tarziga bo'lgan umid va istaklari orqali tabiiy va ekologik mahsulotlarga bo'lgan ehtiyoj ortib, eski an'anaviy mahsulotlardan zamonaviy, sifatli va ozuqaviy qadriyati yuqori bo'lgan mahsulotlarga o'tish jarayoni kuzatilmoqda.

## ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

So'nggi yillarda xizmat ko'rsatish sohasi rivojlanib, tibbiy xizmatlar, ta'lim, transport, aloqa xizmatlari aholi iste'mol chiqimlari ichida muhim o'rin egallamoqda. Bu esa o'z navbatida ijtimoiy infratuzilmaning rivojlanishini, odamlarning bo'sh vaqtini mazmunli o'tkazishga, sog'lig'ini mustahkamlashga va malaka oshirishga bo'lgan talabining oshishini bildiradi. Albatta, iste'mol tarkibi o'zgarishlariga yuqori texnologiyalarning kirib kelishi ham ta'sir qilmoqda, aholi kundalik faoliyatida innovatsion mahsulotlarni tez-tez ishlatmoqda. Aholi iste'mol tarkibida kuzatilayotgan yana bir e'tiborli jihat - iste'molchilar xatti-harakatlarining turli sohalarda soddalashtirilayotgani va zamonaviylashayotganidir. Elektron to'lov tizimlari, onlayn-do'konlar, tezkor yetkazib berish xizmatlari aholining iste'mol qilish odatlariga o'z ta'sirini o'tkazdi. Bu omillar aholi harid qilish imkoniyatlarini kengaytirdi, mahsulot va xizmatlarga bo'lgan ehtiyojlarni osonroq qondirish imkonini berdi. Shuningdek,

vaqtincha band bo'lgan yoki ish bilan band insonlar uchun suhbatga kirishmaydigan, tezkor xizmat turidagi talablar ham o'smoqda. Hududlar kesimida iste'mol tarkibining o'zgarishi ham qiziqarli tendensiyadir. Iqtisodiy rivojlanish sur'ati yuqori bo'lgan hududlarda zamonaviy butunlay yangi mahsulotlar va xizmatlarga talab yuqori, aholining sarf-xarajatlarida xizmatlar sektori ulushi ko'proq. Aholisi kam va iqtisodiy imkoniyatlari cheklangan hududlarda esa, ko'proq mahsulotlar bozoridagi an'anaviy oziq-ovqat mahsulotlari asosiy o'rinda turadi. Biroq, davlat tomonidan olib borilayotgan ijtimoiy dasturlar va infratuzilma loyihalari natijasida, bu hududlarda ham iste'mol tarkibida zamonaviy mahsulotlar ulushi ortib bormoqda [1].

### **MUHOKAMA VA NATIJALAR**

Demografik o'zgarishlar, xususan, yoshlarning haqiqiy ehtiyojlari va ular uchun istiqbolli sohalarning rivojlanishi, turmush tarzining o'zgarishi, texnologik bilimlar va zamonaviy xizmatlarga bo'lgan talablarning o'sishi ham aholining iste'mol tarkibida bevosita namoyon bo'lmoqda. Har bir yosh guruhining o'ziga xos ehtiyojlari mavjud bo'lib, umuman jamiyat iste'molining tarkibi aynan yoshlarga xos trendlar asosida shakllanmoqda. O'rta va keksa yoshdagi aholi esa, o'z ehtiyojlarini ehtiyotkorlik bilan ijtimoiy xizmatlar va zamonaviy mahsulotlar orqali qondira boshlamoqda. Masalan, aholining qadam yoki avtomashina bilan yurishdan ko'ra jismoniy faollikni oshirish maqsadida sport zallari va fitnes-maslahat xizmatlaridan foydalanishga bo'lgan munosabati ijobiy tomonga o'zgarib bormoqda. Doimiy sog'lomlashtirish kurslari, ekologik toza mahsulotlar va tabiiy dori-darmonlarga bo'lgan qiziqish ortib, sog'lom turmush tarzini saqlash odatga aylanib bormoqda. Bu esa davlat yoki xususiy sektor tomonidan sog'liqni saqlash xizmatlariga bo'lgan investitsiyalarni ko'paytirishga olib keladi [2].

Aholining iste'mol tarkibida kuzatilayotgan yana bir ijobiy jihat, odamlarning bilim va malakalarini oshirishga, bolalar va kattalarga mo'ljallangan ta'lim xizmatlariga bo'lgan qiziqishidir. Buning natijasida aholining ma'naviy va intellektual rivojlanishiga sarmoya ko'paymoqda, bu esa kelgusida mamlakat taraqqiyotining yangi bosqichiga yetishishiga zamin yaratadi. Iste'mol tarkibi o'zgarishlariga atrof muhit, ekologik sharoit va sog'liq uchun zararli mahsulotlardan voz kechish soddaroq tarzda va o'ylab ishlatilmoqda. Sog'lom ovqatlanish, toza va sifatli mahsulotlar, resurslarni tejash, chiqindilarni kamaytirish harakati keng joriy qilinmoqda. Bunday o'zgarishlar aholining hayot sifati va umr ko'rish davomiyligini oshirishda ham muhim o'rin tutadi [3].

Aholining iste'mol tarkibidagi o'zgarishlarni ijtimoiy-iqtisodiy siyosat orqali yanada yaxshi tartibga solish uchun davlat tomonidan turli dasturlar amalga oshirilmoqda. Yangi ish o'rinlarini yaratish, oilaviy va yoshlar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash, sovrinlar va stimullar orqali zamonaviy mahsulotlar va xizmatlarga bo'lgan ehtiyojni rag'batlantirish orqali iste'mol tarkibini ijobiy tomonga o'zgartirish

mumkin. Iste'mol tarkibining o'zgarishi aholining ongli ravishda sarf-xarajatlarini boshqarishi, o'z ehtiyojlarini yo'naltirish madaniyatining oshishi va natijada mamlakat iqtisodiy taraqqiyotining mustahkamlanishiga sabab bo'lmoqda. Yuqoridagi omillar aholining iste'mol xarajatlari tarkibida ham, mahsulot va xizmatlarga bo'lgan ehtiyoj bosqichlari o'zgarishida ham yaqqol aks etmoqda [4].

### **XULOSA**

Xulosa sifatida aytish mumkinki, aholi iste'mol tarkibida kuzatilayotgan o'zgarishlar nafaqat iqtisodiy rivojlanish darajasining oshib borayotganini, balki aholining turmush sifatining tubdan o'zgarayotganini ham ko'rsatmoqda. Davlat tomonidan amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar, zamonaviy texnologiyalarning jadal rivoji, aholining bilim va madaniy saviyasining o'sishi hamda ekologik va sog'lom turmush tarziga bo'lgan ehtiyojlarning kuchayishi natijasida aholining iste'mol tarkibi muntazam o'zgarib boraveradi. Bu jarayon har bir jamiyat a'zosining farovonligi va hayot sifati yanada yuqori darajada bo'lishiga zamin yaratadi. Shu asosda mamlakat taraqqiyoti, aholining turmush darajasi va ijtimoiy farovonlik mamlakat kelajagi uchun mustahkam negiz bo'lib xizmat qiladi.

### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR**

1. Abdullaeva, M. (2018). "O'zbekiston aholisi iste'mol madaniyatida zamonaviy o'zgarishlar." Iqtisod va innovatsiya, 4(2), 58-63.
2. Aliqulov, S. (2019). "Oziq-ovqat mahsulotlari iste'moli va uni shakllanish omillari." O'zbekiston iqtisodiyoti, 1(7), 27-31.
3. Beknazarova, Z. (2022). "Aholi iste'mol xarajatlari tarkibining zamonaviy talqini." Iqtisodiy tadqiqotlar, 16(3), 91-98.
4. Bobomurodov, O. (2020). "Aholi turmush darajasi va iste'mol xarajatlari." Ilm va taraqqiyot, 12(3), 167-172.
5. Ergasheva, D. (2021). "O'zbekiston aholisi iste'mol xarakterining o'zgarishi va uni boshqarish strategiyalari." Ijtimoiy fanlar, 3(4), 48-54.
6. Islomov, R. (2019). "Iste'mol bozorida o'zgarishlar va ularning aholi hayot tarziga ta'siri." Iqtisod va jamiyat, 2(5), 33-37.
7. Karimova, G. (2022). "Aholi iste'mol strukturasidagi innovatsion tendensiyalar." Innovatsion taraqqiyot, 9(2), 29-35.